

УДК 314.116(470)''2000/2007''

314.113(470)''2000/2007''

Прегледни чланак

Review article

Драган Петровић

ДЕМОГРАФСКА СИТУАЦИЈА У САВРЕМЕНОЈ РУСИЈИ

Извод: У раду се посматра савремена Русија од доласка председника Путина на власт, по питању суочавања са горућим друштвеним проблемом у виду ниског природног прираштаја становништва земље. Циљ рада је руски савремени модел у борби против депопулације и могућности коришћења ових искуства за Србију. У раду ће бити коришћен метод географских наука, а у извесној мери и друштвених наука, пре свега политичких и социологије. Научни циљ рада је научна дескрипција и научна класификација. Друштвени циљ је упознавање стручне и шире јавности у Србији са напорима државе и друштва у Русији у супротстављању депопулацији, који би се делимично или у потпуности могли користити и у Србији.

Кључне речи: депопулација, Русија, државна интервенција, мобилизација друштва, председник Путин

Abstract: In the paper author analyze situation in nowadays Russia, after president Putin come to power, in regard to met with a big social problem a very low innate accretion of population. Object of this paper is Russian model of straggle of depopulation and possibilities of using these experiences in the Serbia. In the paper was using method of geographical science, and anther social sciences, most of all political and sociological. Scientifically object of the paper is scientifically description and classification of the phenomena. Social object of the paper is interdiction of with the effort of Russian society in struggle with depopulation, that can be, partly or in the hole, used in the Serbia.

Key words: depopulation, Russia, state intervention, mobilization of the society, president Putin

Савремена Русија се приближава последњој години другог мандата председника Владимира Путина. За ових готово седам година од како он заузима место водећег човека политичке номенклатуре у Кремљу дошло је до веома великих промена у овој географски најпространијој држави света. Најзначајнији резултати су постигнути у економској сфери, где је привреда у потпуности стабилизована по свим параметрима што је основна база и за многе друге успехе у различитим областима руског друштва. Руска федерација се током периода транзиције суочила са великим бројем проблема у политичкој, економској и социјалној сфери. У периоду деведе-

сетих дошло је до озбиљног процеса погоршања услова живота за бројне слојеве становништва, праћене урушавањем и нефункционисањем великог броја институција које су се старале о различитим потребама становништва. Елементи социјалних припадности државе у таквим околностима, су посебно били погођени неефикасношћу. Убрзано раслојавање становништва земље, са изразито великим процентом осиромашеног становништва је био посебан државни проблем. Држава је била та која се нашла у ситуацији да отежано обавља своје припадности према запосленим и социјалне припадности, при чему су ови други били у нарочито отежаној ситуацији.

Упоредо са тим негативним тенденцијама одвијао се процес ”старења становништва”, односно до пораста популације која је испунила законску норму за одлазак у пензију (за жене више од 55 година, а за мушкарце преко 60 година).¹ У истом периоду као негативна тенденција кризе у друштву долази до пада наталитета и до пораста смртности, односно смањења просечног животног века становништва. После Другог светског рата у Русији долази до лаганог опадања природног прираштаја, који и даље остаје позитиван. Међутим крајем осамдесетих година XX века он се смањује на нулти подеок, да би током деценије деведесетих постао негативан. То резултира повећање процента становништва у пензионерској добу, у односу на радно активно становништво.² Године 2000. у Русији је било 30,18 милиона људи у стваралачком периоду (са више од 18 и мање од 60 година старости), а 24,4 милиона људи старијих од 60 година. Године 1998. прва група у радном периоду је бројала 30,6 милиона, а друга група (група старијих људи) 25,8 милиона. Године 1999, прва група је бројала 30,4 милиона, а друга 26,4 милиона људи.³ Изражено у процентима 1995. године људи старијих од 55 година је било 20,2% од укупног становништва Русије, следеће 1996. – 20,5%, године 1997. – 20,7%, године 1998. – 20,8, а 1999. – 20,7%. Овај сегмент популације је следеће 2000. пребацио проценат деце Русије узраста до 15 године који износи 20% и током овог периода се уделно смањивао. Током деценије 90-их број лица од 55 и више

---

¹ Види Петровић Драган ”Однос државе и институција власти у Руској федерацији према старим људима током процеса транзиције 1990–2004”, Социјална мисао, бр. 1, 2005, Београд, стр. 153–167.

² К проекту Концепции государственной социальной политики в отношении граждан старшего поколения на период до 2010 года. Демографическая ситуация и социальное положение пожилых людей в Российской Федерации (Из отчета Геронтологического общества РАН за 2003 год), стр. 1–2.

³ К проекту Концепции государственной социальной политики в отношении граждан старшего поколения на период до 2010 года. Демографическая ситуация и социальное положение пожилых людей в Российской Федерации (Из отчета Геронтологического общества РАН за 2003 год), стр. 3.

година се повећао за 2,55 милиона, а у истом периоду број деце до 15 година се смањио за 7,04 милиона. Напред наведене цифре убедљиво показују да је тренд ”старења становништва” Русије ушао у поодмаклу фазу што је и са економског гледишта отежавајућа околност за привреду једне транзиционе државе. Тако је 2000-те било 145,7 милиона људи у Русији у односу на 147 у 1989. На једну фертилну жену се рађало 1,3 до 1,4 новорођених, а потребно је око 2,15 за просту репродукцију.⁴

Русија по попису становништва из 2002. године има свега 145.164 000 становника. То значи да је у односу на 1989. годину када је у Русији живело 147.022 000 становника, дошло до стагнирања и чак смањења апсолутног броја становника.⁵ Ове цифре су за Русе још поразније ако се изнесеном напред додају још два фактора. Прво у државу Русију се уселило механичким приливом више становника него што се иселило. Досељеници су претежно руске националности из бивших совјетских република, највише из Централне Азије и у мањој мери Закавказја. Овај елемент је знатно умањио прегледност негативног природног прираштаја руског народа. Истина било је извесних миграција и из Русије, али ни изблиза тако бројне као у супротном правцу. Емиграцију из Русије можемо посматрати у оквиру два главна тока: први је исељавање из Русије Руса ка западноевропским државама, САД и неким другим подручјима. Ова миграциона струја није тако фреквентна да би се могла сматрати посебно битном за демографску ситуацију у земљи. Чак можемо рећи да је учешће ове миграционе групације у односу на укупно становништво Русије занемарљив, што није случај са другим земљама Источне Европе у транзицији. Друга миграциона струја из Русије у протеклим годинама је изражена махом сеобом неруских националности, углавном ка чланицама ЗНД и балтичким републикама. Ни ова миграциона струја није посебно обимна. Преовлађујући фактор у миграцијама из и у Русију у протеклом периоду од распада СССР, је био досељавање Руса из бивших совјетских република у саму Русију, што је донекле поправило демографску слику у земљи.⁶ Са једне стране је умањен апсолутни тренд опадања броја становника због слабог природног прираштаја у Русији, а са друге стране је умањен тренд смањења руског становништва у укупној популацији (Руса у укупној популацији земље има око 80%, а са Украјинцима и Белорусима 83%; Источне Словене у Русији, али и на простору ЗНД у Закавказју, Средњој Азији, али и у прибалтику, због

---

⁴ Последњи подаци из ”Новая Россия”, Информационно-статистический алманах, Международная Академия Информатизации, Москва 1994.

⁵ Основные итоги всероссийской переписи населения 2002. года по Российской Федерации, Москва 2003, стр. 7, табела 1.

⁶ Исти документ табела Численность иммигрантов по отдельным странам за 1991–2001.

њихове идентификације са Русима можемо називати и термином ”русофони”). Пре четврт века Руса је самих било у Русији око 85% што је видљиво смањење у пропорцији, ако знамо да се ради о веома великим цифрама укупног становништва. Други фактор је да је у самој Русији углавном наглашено виши наталитет већине неруских народа него Руса, а нарочито се то односи на муслиманску популацију. Реално је да европски народи ма где живели данас (у Европи, Северној Америци, Аустралији, деловима Латинске Америке и у руском делу Азије) имају упадљиво мањи наталитет од ”небелаца”. Та диспропорција је нарочито изражена када су у питању поређења са муслиманским народима. Проблем руске демографије и слабог наталитета Руса и русофона можемо посматрати у оквиру саме Русије, као унутрашњи проблем и у односу на окружење.

Као унутрашњи проблем руску демографију посматрамо у контексту тенденције даљег процентуалног удела Руса у популацији земље. Тај проценат је данас 80%, међутим ако би се демографске тенденције из деведесетих година наставиле и у следећим деценијама, дошло би до озбиљних поремећаја у демографској структури Руске федерације. То би посебно било изражено у појединим регионима земље где би се удео Руса смањило до те мере, да би они представљали мање или више значајну мањину. То би имало посебне реперкусије на укупну геополитичку позицију Русије и Руса као народа у целини. Наиме, сигурно је да је слаб прираштај (негативан) Руса током деведесетих, а у мањој мери и последњих година, делом последица транзиционе кризе и опште аномије у друштву нарочито изражене средином деведесетих година XX века. Сигурно је да поправљање економске и друштвене ситуације у земљи има могућност умањења демографског пада, али није јасно до које границе.⁷ Демографски проблем можемо посматрати и у војно-безбедоносној равни имајући у виду потенцијално смањење броја регрута. ”Број Руса старих између 15 и 24 године, мада привремено расте због високих стопа рађања осамдесетих, може се битно умањити и то у (екстремној варијанти) готово до половине у наредних 15 година, због ниске стопе рађања деведесетих.”⁸

Са друге стране партиципација муслиманског дела становништва у земљи (у Русији има око 12% муслимана) се стално повећава, мада се чини да њен удео није тако висок и да ће требати много година да он пређе удео од једне петине или четвртине укупног становништва. Чињеница је да Ру-

---

⁷ Види Драган Петровић ”Модел савремене Русије у организовању друштва и државе у борби за повећавање природног прираштаја становништва”, у Зборнику радова ”Први национални конгрес о деци и наталитету у Србији”, Опстанак, Београд, стр. 99–109.

⁸ Зоран Петровић Пироћанац ”Мали појмовник геополитике”, Институт за политичке студије и Центар за геополитичке студије ”Југоисток, Београд, стр. 399.

сија има и муслиманско становништво са веома високим природним прираштајем даје посебан акценат на чињеници да и Руси, као и већина европских народа, имају низак наталитет и негативан природни прираштај.⁹

Интересантно је и запажање да најмањи природни прираштај имају развијенији и урбанизовани делови Русије, док Сибир и Далеки исток ту боље стоје. Што је посебно интересно, у оквиру самих етничких Руса као посматране популације, највећи наталитет имају Руси на периферији – на северу земље, у Сибиру и Далеком истоку, а најмањи у Централном федералном округу, те области Санктпетербурга.¹⁰ Тако у Централном федералном округу, где је проценат Руса у укупној популацији преко 90%, рођених на 1000 становника има годишње приближно од округа до округа око 7', а смртност је око 15 до 18. У Јужном федералном округу и Поволожју наталитет Руса је нешто виши, можда и због тога што у тим областима живе у већем броју муслимански народи са веома високим природним прираштајем.¹¹ Тако рецимо у области Дагестана која има око 2 милиона становника, од чега преко 80% муслиманске вероисповести, а Руса свега око 15%, на 1000 становника просечно годишње се роди око 17 деце, а умре око 7 људи, што је природни прираштај око 1 посто годишње, за разлику од Централног федералног округа где је смањење природним прирастом око 1% годишње.¹² Међутим и руско етничко становништво у Јужном федералном округу има повољнији природни прираст од Руса из Централног и Северозападног федералног округа и он износи смањење од око 0,5% годишње (у односу на централне руске области где је смањење дупло веће, рекли смо око 1% годишње). Ту бисмо могли да извршимо паралелу са Србима са Косова и Метохије током деведесетих, који су имали знатно виши природни прираштај него Срби у осталом делу Србије. Најзад етнички Руси у највећем делу Сибира и Далеког истока имају још повољнији природни прираштај који је тек нешто испод нуле (релативно избалансиран однос рођених и умрлих са благом предношћу за ове друге), што је знатно повољнији тренд него у европској Русији. Међутим како је у европској Русији сконцентрисано око две трећине етничких Руса, то је укупан природни прираштај негативан сваке од последњих петнаестак година и то за више од пола милиона људи годишње.

Као проблем према окружењу можемо посматрати чињеницу да се Русија граничи са многољудним и често густо насељеним државама и на-

---

⁹ Види овај проблем обрађен у Патрик Бјукенен "Смрт Запада", Београд, 2005.

¹⁰ Чепалыга А. Л, Чепалыга Г. И. "Региони России", правочник, Дашков и К, Москва, 2004.

¹¹ Академиа наука, Институт за етнологију "Кавказ в геополитическом измерении", Москва, 2000.

¹² Чепалыга А. Л, Чепалыга Г. И. "Региони России", стр. 30–38 и 47.

родима. У том правцу је нарочито изражен случај са Кином и у нешто мањој мери са Јапаном и Корејом. То су далекоисточни народи који немају тако велики наталитет као муслиманске популације, али су веома бројни и густо насељавају своје области према Русији. Са руске стране је додатан проблем што су управо источни Сибир и Далеки исток слабо насељене области у Русији. Иако ови далекоисточни народи нису до сада изразили посебне претензије према руској територији и ревизији границе, реална геополитичка опасност у будућности за Русију са те стране постоји. Посебан је случај са околним муслиманским народима на јужним руским границама. То се односи на претежно исламски Блиски и Средњи исток, у шта убрајамо Централну Азију и Азербејџан као део бившег СССР, а сада ЗНД. Веома је повољно за Русију да се широком границом ка Средњој и Централној Азији граничи искључиво са пространим Казахстаном, који је у северној половини настањен већинским руским, русофонским и становништвом европског порекла (поред Руса, Украјинаца и Белоруса у питању су Немци, а у мањој мери Пољаци, Јермени, Јевреји, Грци и др.).

О проблему руске демографије говори и Александар Сољженицин у својим радовима указујући на драстичан пад наталитета међу Русима током последњег века. Тако је по њему "1875. једна жена имала у просеку седморо деце...", после Другог светског рата задржала се квота од 2,17 за просту репродукцију, "а у задњих пет година је пала на 1,4".¹³

По броју становника Русија је тренутно на седмом месту у свету. Далеко испред су две азијске државе Кина са 1285 милиона и Индија са 1025 милиона. САД имају 286 милиона становника, Индонезија 215 милиона, Бразил 173, док Русија дели са Пакистаном шесто и седмо место са око 146 милиона.¹⁴ Очекује се током следећих пар деценија да ће још неколико држава претећи Русију по броју становника у свету, и у питању су углавном исламске земље.

Када посматрамо у Русији структуру становништва по месту становања и урбаности, видимо да се сеоско становништво процентуално стално смањује у односу на градско. Тако је у царској Русији 1897. године живело свега 15% градског становништва насупрот чак 85% у руралној средини. Колико се тај омер споро мењао показује и 1926. година када је

---

¹³ Alexandre Soljenitsyne "Le probleme russe a la fin du XX siecle", Fayard 1994. Paris, стр. 140.

¹⁴ "Основные итоги всероссийской переписи населения 2002. года". 2003, стр. 7; О демографским тенденцијама кретања становништва у свету и месту Русије види и Саша Кицошев, Петар Голубовић "Геодемографија", Универзитет у Нишу ПМФ одсек за Географију, Ниш, 2002, део "Кретање светског становништва" стр. 51–57. Такође Мирко Грчић "Политичка географија", Географски факултет, Београд, 2000, део XII "Становништво и држава".

још увек свега 18% било градског становништва. Међутим већ 1939. забележена је крупна промена када градско становништво износи трећину популације (овде наравно није реч о високој цени коју је деградација руског и совјетског села поднела тих година међуратног периода). Године 1959. градско становништво броји чак 33%, а 1970. године целих 62%. У време Брежњевљеве ере 1979. године градско становништво износи целих 69%, а 1989. године рекордних 73%. То значи да је од 1926. до 1989. године градско становништво порасло од 18% удела у укупном становништву Русије до целих 73%, а при томе је сеоско доживело деградацију од 82 на 27%.¹⁵ Интересантан је податак да је 1989. године у Русији живело 147 милиона становника, од чега 108 милиона у градској и 39 милиона у сеоској средини уз већ поменути омер од 73% градског и 27% сеоског становништва. Године 2002. у Русији је живело нешто преко 145 милиона становника, од чега истих 39 милиона у сеоској, али сада свега 106 милиона у градској средини.¹⁶ Дакле у периоду од 1989. до 2002. долази до стагнације процеса урбанизације у Русији, када под тим појмом подразумевамо даљи пораст градског становништва на рачун сеоског, чак са појавом извесног супротног процеса у минималној мери. Оно што је везано за нашу тему демографског прираста, јесте чињеница да урбано становништво Русије има традиционално мањи природни прираштај од руралног. Драстично смањење удела руралног становништва земље током XX века, вероватно је поспешило садашње демографске тенденције. Овај показатељ је релативан из најмање два разлога. Прво, смањење удела руралног становништва је заустављено током последњих 15–20 година, али је природни прираштај свој пад ипак осетно забележио управо у овом периоду. Истина из приложеног податка да се умањио само број (106 у односу на 108 милиона) становника урбане средине, али не и руралне (39 милиона), претпостављамо да је тенденција просечно већег наталитета у рурално средини умањила демографску осеку последњих 15 година у Русији. Друго драстично повећање удела урбане популације на рачун руралне у XX веку, је процес који је евидентан у свим државама Европе, а у мањој мери то је и светска тенденција.

Када посматрамо структуру становништва Русије по полу (2002) запажамо да је број жена нешто већи. Наиме од 145.164 000 становника на мушкарце отпада 67.604 000, а на жене 77.560 000, што значи да жена има чак 10 милиона више.¹⁷ Ако дубље уђемо у анализу овог феномена можемо

---

¹⁵ "Основные итоги всероссийской переписи населения 2002. года" Табела "Городское и сельское население".

¹⁶ "Основные итоги всероссийской переписи населения 2002. года" Табела Численность населения".

¹⁷ "Основные итоги всероссийской переписи населения 2002. года", табела 2 Распределение населения по полу, 2003.

закључити следеће: Ова диспропорција у броју између два пола је резултат великих демографских губитака СССР за време Другог светског рата, а делом на основу чињенице да жене дуже просечно живе од мушкараца. Међутим, када су у питању млада поколења баланс између броја представника два пола постоји, чак има нешто више мушкараца.¹⁸ Данас у Русији на 1000 мушкараца долази 1247 жена. Рецимо 1959. године на 1000 мушкараца је долазило 1243 жене. Када повежемо анализу руског становништва по полу и по месту живљења (село - град) имамо следећа запажања. Од краја XIX века па до осамдесетих година XX века увек је у граду пропорционално живело мање жена на 1000 мушкараца него на селу. То тумачимо највише чињеницом да су демографски губици у оба светска рата више погађали градове него села, а делом и да су градови као традиционално миграциона подручја привлачили више мушку радну снагу него сеоску. Међутим од осамдесетих година има пропорционално више жена у градовима него на селу.¹⁹ Закључак је да се у градовима, где је концентрисана и већина руског становништва, због последица транзиције и економске и друштвене кризе деведесетих година повећала пре свега, смртност мушкараца, односно, долази до смањења њиховог животног века у односу на претходне године и деценије проведене у совјетском друштву.²⁰ Смртност мушкараца је веома високо изражена у делу популације педесетих година живота, што је неубичајено за европске прилике.²¹ Овај феномен далеко краћег животног века мушкараца у Русији у односу на жене можемо посматрати највише као последицу транзиције и економске кризе деведесетих година XX века. Овај фактор је директно утицао на пад природног прираштаја у истом периоду, односно да он поприми негативан биланс. Отуда се са економским напредком у земљи од краја деведесетих, може рачунати са осетним напредком управо у овој области, што ће знатно помоћи демографском билансу земље. Са друге стране управо је слаб наталитет највећи проблем савремене руске демографије.

Када говоримо о периоду од краја деведесетих година, када долази до извесног застоја у негативним тенденцијама демографског прираста важно је напоменути да је овај процес веома повезан са економским јачањем Русије. У овом временском периоду Русија доживљава снажан успон који

---

¹⁸ "Основные итоги всероссийской переписи населения 2002. года", Население по возрасту и полу по данным переписи населения, 2003, стр. 8.

¹⁹ "Основные итоги всероссийской переписи населения 2002. года", Табела "Женщины на 1000 мужчин".

²⁰ Лучо Карачоло "Важно је бити Русија", "Русија у игри", Лимес плус, Хесперија, 1. 2005, стр. 9–10.

²¹ Види у Драган Петровић "Моделу партиципирања старих људи у процесу одлучивања власти у Руској федерацији", Геронтологија, часопис Геронтолошког друштва Србије, бр. 2, 2004, стр. 51–57.

кореспондира са председничком владавином Владимира Путина. Високе стопе раста привреде износиле су просечно око 6%, док је 2004. она била чак виша. Приближно је толико износила просечна годишња стопа индустријске продукције, а инфлација у посматраном периоду пада. Пораст страних улагања расте сваке године (2003. преко 25 милијарди \$), трговински биланс који има плус од фантастичних преко 60 милијарди \$ (остварен је пре свега извозом нафте и гаса, али и порастом извоза метала, хемикалија, војне опреме и производа од дрвета). Видљив је и процват станоградње, раст улагања у индустрију (посебно екстрактивну), док је стабилизациони фонд настао од екстра прихода од извоза нафте достигао близу 10 милијарди \$. Присутан је значајан раст инвестиција, компаније се модернизују и врше експанзију. Нафтни приходи врше притисак на рубљу, чија вредност латентно јача.²² Држава користи раст својих прихода мудро подижући резерве нафте, враћајући дугове (који су стечени углавном у време власти Б. Јељцина), стварајући стабилизационе фондове што, уз присутан економски полет, доприноси даљем побољшању инвестиционе климе. Напред наведени успеси у економији имају директну повезаност са извесним побољшавањем услова живота широких слојева становништва, а у том погледу су запажени и први помаци у борби против ”беле куге”. Тако је стопа фертилитета доживела заустављање свог даљег пада и чак се тренутно поправила на 1,6 по једној фертилној жени, што је и даље недовољно за просту репродукцију становништва. Различите повластице породиљама и њиховим породицама, укључујући и новчану премију за свако дете, сигурно ће позитивно утицати на демографске трендове. Када је пар реч о недавно донетим мерама да свака руска породица добије по 10 000 \$ (наравно у рубљама) за свако ново дете, овде је законодавац ставио једну веома интересантну формулацију као услов за добијање премије: наведена премија се добија од државе тек када дете напуни три године живота. Наиме на овај начин се покушава од стране државних органа избећи (колико је то заправо уопште могуће) да долази до злоупотреба и да поједине породице и појединци, за тек рођено дете добијају од државе премију, а потом чак уступају (продају у неким случајевима) дете другима или га изузетно напуштају. Иако овде наведени драстични случајеви нису толико масовни, законодавац и држава у целини су желели да макар покушају, да се овом условном преамбулом смањи на најмању могућу меру оваква могућност у пракси.

Најзад кад закључујемо овде феномен демографије у случају савремене Русије, можемо констатовати да је број становника за Русију посебно важан као један од главних елемената ”тврде моћи” са аспекта науке о Међународним односима. О томе се можемо уверити рецимо из примера Ка-

---

²² Подаци из Горан Николић ”Структурни аспект спољнотрговинске размене Србије и Русије 2000–2004”, Економска политика, 11. октобар 2004.

наде и САД које су сличне по величини територије, али САД имају десет пута више становника, што се јасно рефлектује у оквиру њихове вишеструке економске, војне и политичке моћи у односу на Канаду. Иако не тврдимо да је вишеструко већи број становника САД у односу на Канаду главни фактор њихове надмоћи, сматрамо га веома битним у том правцу. Адекватно томе Русија има релативно скромних 145 милиона становника на пространству од 17,1 милион km², па би даље смањење или чак стагнирање броја становника било контрапродуктивно за њено место велике силе у свету, као и евентуалне покушаје да се та позиција ојача. Стога је реално што је сама држава покренула низ акција за заустављање демографског пада и за очекивати је да она и у будућности настави ту борбу. То укључује и средства информисања, те општу атмосферу у земљи која је почела да се ”бори за сваког човека” и буквално. Отуда су предузете и шире мере збрињавања слоја од око 5 до 10% најсиромашнијих грађана (где има и бескућника) који су током деведесетих година били честе жртве немаштине, али и оштре зиме, нарочито у северним деловима земље.

Демографске прогнозе

Демографија је тренутно најслабији фактор у структури руског друштва, а и руске геополитике у целини. Већ смо констатовали опадајућу позицију Русије међу најмногљуднијим земљама света, нарочито последњих деценију – две.²³ Прогнозе демографа указују да природни прираштај европских народа као и њихових потомака на другим континентима (Северна Америка, Аустралија и нека друга подручја) заостаје у односу на друге народе и расе, а нарочито у односу на исламско становништво. Са друге стране Руси и други Источни Словени у СССР све до почетка деведесетих година нису имали негативан природни прираштај, па се може очекивати са поправљањем економске и друштвене ситуације побољшавање, али не и потпуно преиначавање овог тренда. Као резултат изнетог била би реална прогноза о лаганом смањењу броја Руса у следећим деценијама док би, пре свега исламска мањина становништва у Русији нешто повећавала свој апсолутни број, а још више свој процентуални удео у укупној популацији земље.²⁴ Међутим ово нису драматичне прогнозе пошто је Руса и русофона у Русији преко 83%, а исламског становништва око 12%, што не

---

²³ Види Саша Кицошев, Петар Голубовић ”Геодемографија”, 2004, стр. 57; такође Мирко Грчић ”Политичка географија”, 2000, стр. 253, табела бр. 9 ”Популационо највеће државе света на почетку и на крају XX века”.

²⁴ Пол Кенеди у ”Припреме за XXI век”, 1997, стр. 272–273 даје демографске прогнозе од којих су неке крајње хипотетичне и непоуздане као део Графикона 9 који се односи за период 2050–2100. година.

би могло да се драстично промени до средине XXI века. Русија има нуклеарно оружје и релативно сигурне границе према споља, те јој неће бити посебан проблем да онемогућава миграције из околних азијских земаља према Русији, односно оштром миграционом политиком са високим стандардима тај тренд свести на најмању могућу меру, нарочито по питању могућности добијања руског држављанства. Уколико Русија буде економски даље јачала, а у сваком случају уживајући експлоатацију својих бројних ресурса, могла би да увози потребну радну снагу из источноевропских, махом словенских земаља (Украјине, Бугарске и остатка Балкана, Јерменије, Молдавије и других сличних подручја).

Посебно је питање државна политика материјалне и правне подршке породицама и породиљама са више од два детета, што се показало делом успешним у неким европским државама. Дакле само организована руска држава и друштво које је изашло из аномије, може да се ухвати у коштац са овим озбиљним и можда најтежим проблемом, са којим се суочава, и који ће у будућности имати своју посебну тежину. Мишљења смо да ће Русија по овом питању имати велике проблеме и да само крајњим напрезањем читавог друштва и државе они не морају у следећим деценијама да се покажу веома лошим, већ да се те последице могу добрим делом ублажити.

Стога сматрамо веома важним што је током 2006. формиран Демографски фонд, за дугорочни материјални подстицај породицама са више деце (укључујући и премију од 10.000 \$ за свако ново дете). Донето је и низ административних одлука о прихвату и подстицају досељавања русофонског становништва из већине бивших совјетских република у слабије насељена прострaнства Русије (север и исток земље као и област северног Кавказа).²⁵ Једно од најважнијих достигнућа у овом правцу је формирање Стабилизационог фонда. Он је створен да би се мобилисала веома значајна финансијска средства од продаје нафте, енергената и низа других ретких природних ресурса. На тај начин се акумулирају велика девизна средства која се не смеју дирати док се не исцрпе најважнији природни ресурси земље, превасходно нафта и гас. Ова средства ће тада (макар и за неколико деценија) моћи бити коришћена када се држава суочи са опадањем резерви природних ресурса. Истина само мањи део ових средстава, и под посебним условима се може употребити и за побољшавање живота становништва, што се може позитивно одразити у борби против депопулације.

Руски модел у области демографије, против заустављања депопулације, могао би бити интересантан и за Србију. Он се састоји у подстицајним мерама државе према расту наталитета, али и низу мера помоћи сиромашним слојевима у циљу смањења преране смртности. Иако у Србији смртност становништва не захвата у толикој мери део мушке популације

---

²⁵ ”Парламентская газета”, ”Правда” и ”Независная газета”, од 15–20. августа 2006.

педесетих година живота, неке мере државе по узору на Русију могу бити уведене. Међутим главна разлика између савремене Србије и Русије је у чињеници да у нашој земљи није забележен ни изблиза економски полет и успех као у Русији. Слабија економска подлога Србије може и даље бити највећа препрека земље у борби против депопулације становништва, уколико се управо у правцу раста привреде не забележе важнији резултати следећих година. И поред тога посебним мерама државе према породиљама и њиховим породицама, као и побољшавањем социјалне интервенције према најсиромашнијим слојевима становништва, могу се постићи веома значајни успеси у борби против депопулације. Најзад Србија на својим јужним границама има суседе (Албанце пре свега, али и словенске муслимане) са изразито високим наталитетом. Уколико узмемо у обзир и вишедеценијску политичку експанзију албанског фактора према српским земљама, онда је јасно колико је борба против депопулације примарни интерес државе Србије, али и српског друштва у целини. Иако Срби у окружењу имају нешто виши наталитет него Срби у Србији (Република Српска и Срби и Црногорци у Црној Гори), он је и ту мањи него код тамошњег исламског становништва (муслимани Бошњаци и Албанци и муслимани у Црној Гори). Стога се борба против ”беле куге” све више намеће као општесрпски проблем број један у следећим деценијама XXI века.

Закључак

У раду се посматра савремена Русија од доласка председника Путина на власт, по питању суочавања са горућим друштвеним проблемом у виду ниског природног прираштаја становништва земље, посматрајући овај феномен и са геополитичког аспекта, имајући у обзир статус Руске федерације као велике силе. Природни прираштај је до почетка деведесетих година XX века био довољан (једва) за просту обнову становништва земље, али је током деведесетих нагло пао. Дошло је не само до смањења природног прираштаја становништва Русије, већ и до смањења просечног животног века, посебно мушког дела популације. У исто време долази до осетне диспропорције у висини природног прираштаја између словенског становништва и етничких мањина (нарочито оног муслиманске вероисповести). Председник Путин је преузео веома интензивне мере за превазилажење овог проблема различитим мерама државе – давање посебних повластица породиљама укључујући и високе новчане премије за свако дете, низ повластица за Русе повратнике из бивших република СССР где их има још око 25 милиона, стварање у средствима информисања и у области образовања свести о овом проблему и др. Резултат је да је стопа фертилитета зауставила свој пад и чак се поправила на 1,6 у односу на ранијих 1,4, што се може сматрати као успех у року од свега 5–6 година.

Циљ рада је руски савремени модел у борби против депопулације и могућности коришћења ових искуства за Србију. У раду ће бити коришћен метод географских наука, а у извесној мери и друштвених наука, пре свега политичких и социологије. Научни циљ рада је научна дескрипција и класификација. Друштвени циљ је упознавање стручне и шире јавности у Србији са напорима државе и друштва у Русији у супротстављању депопулацији, који би се делимично или у потпуности могли користити и у Србији.

Dragan Petrović

DEMOGRAPHIC SITUATION IN RUSSIA TODAY

Summary

In the paper author analyze situation in nowadays Russia, after president Putin come to power, in regard to met with a big social problem a very low innate accretion of population, retrospect this phenomena thru the geopolitical aspect, in the view of Russian Federation as a great power. Innate accretion was, till the beginning of 90th XX century, hardly (hardly) enough for the simply renewal of population, but during the 90th XX century was dramatically dropped.

It was not only dropping the innate accretion of population in Russia but also dropping of average life time, especially male part of population.

At the same time, there were a big disproportion between innate accretion of Slaves population and anther ethnic minorities (especially Muslim).

President Putin take very intensive measures for met this problem throw different state measures – giving special benefits for the pregnant women, including a very high foundational bonus for every child, benefits for the Russian from former Soviet Republics of USSR, there are still about 25 million of Russian, making a public averseness of the this specific problem ...

Result of this measures was that rate of fertility stopped fooling dawn, even start going up in to 1,6 from 1,4, that can characterized as a successes in short period of time, only 4–5 years.

Object of this paper is Russian model of straggle of depopulation and possibilities of using these experiences in the Serbia.

In the paper was using method of geographical science, and anther social sciences, most of all political and sociological.

Scientifically object of the paper is scientifically description and classification of the phenomena.

Social object of the paper is interdiction of with the effort of Russian society in struggle with depopulation, that can be, partly or in the hole, used in the Serbia.